

РОЗДІЛ 6

ЕКОНОМІКА ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ ТА ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

УДК 32.142.6:332.021

Коблянська І. І.

Сумський національний аграрний університет

УПРАВЛІННЯ СОЦІО-ЕКОНОМІЧНИМИ СИСТЕМАМИ У СФЕРІ ВЗАЄМОДІЙ ІЗ НАВКОЛИШНІМ ПРИРОДНИМ СЕРЕДОВИЩЕМ: ТЕРМІНОЛОГІЧНО-ПОНЯТІЙНИЙ АСПЕКТ

У статті досліджено та проаналізовано методичні підходи до трактування понять «екологічне управління», «екологічна політика» та пов'язаних із ними термінів. Підкреслено необхідність формування та розвитку еколого-економічного управління у сфері взаємовідносин людини та природи в умовах парадигми сталого розвитку. Запропоновано визначення еколого-економічного управління.

Ключові слова: екологічне управління, екологічна політика, еколого-економічне управління, еколого-економічні відносини.

Постановка проблеми. Сформовані сьогодні в Україні засади екологічної політики [6] є досить амбітними та, на жаль, такими, що складно піддаються реалізації (про це, зокрема, свідчать результати проведеної оцінки [15]). Стає все більш відомістю «буденність екологічних гасел та акцентів у більшості соціально-екологічних та політичних програм, які скоріше віддають належне злободенності та модності природоохоронної проблематики, ніж намагаються розв'язати її» [5, с. 47]. Із цих позицій стає зрозумілим, що без чіткого розуміння змісту екологічного управління, екологічної політики та пов'язаних із ними понять марно сподіватися на вироблення конкретних, дієвих та ефективних механізмів їх реалізації. Безсумнівним є те, що роль наукового супроводу цього процесу є визначальною та полягає у науковому дослідженні, виробленні та впорядкуванні, обговоренні цих категорій із подальшим трансформуванням результатів у практику управління.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Результатом наукових досліджень закордонних і вітчизняних учених у різних галузях наук, зокрема Ф. Буттела [21], А. Мола [25], Р. Костанзи, Г. Дейлі та Дж. Бартоломеу [22], М. Хайера [24], І. Бригадира [1], Б. Буркинського, Т. Галушкіної та В. Реутова [8], О. Величко та Д. Зеркалова [2], Л. Жарової [5], О. Заржицького [7], Л. Кравцової [11], Є. Лапіна [12], О. Лук'яничіної [13], М. Реймерса [17], А. Садекова [18], І. Скороход [19], В. Шевчука, Ю. Саталкіна та Г. Білявського [4], О. Шубалого [20] та ін., є визнання необхідності зміни вектору досліджень від управління охороною навколишнього природного середовища до управління всім комплексом взаємозв'язків суспільства і природи, що знайшло своє відображення у терміні «екологічне управління» [1; 2; 4; 5; 7; 8; 11; 19; 18] з акцентом на інтеграцію екологічної проблематики в усі інші сфери життя. Разом із тим відсутність єдиної точки зору щодо змісту, який викладається у це поняття, подекуди синонімічне використання подібних, але не тотожних за змістом понять («екологічний менеджмент» [8; 13], «управління у сфері охорони навколишнього середовища» [7; 11], «еколого-економічне управління» [18]) визначає необхідність проведення більш глибоких досліджень, оскільки використання цих термінів у політичних

документах призводить до перенесення цієї неоднозначності у площину впорядкування суспільних відносин, певною мірою унеможливаючи вироблення механізмів вирішення проблем взаємодії соціуму та природи на якісно новій, більш ефективній основі.

Мета статті полягає у вивченні термінологічно-понятійного апарату, який використовується для опису та характеристики систем та механізмів управління соціо-економічними системами у сфері взаємодій із навколишнім природним середовищем, щоб визначити сутнісно-змістовні риси, встановити відповідність форми та змісту понять, а також сформувати чітке та конкретне розуміння охоплюваних ними явищ та процесів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вирішення екологічних проблем суспільства вимагає адекватної трансформації систем управління на всіх рівнях організації соціо-економічних відносин. У зв'язку із цим виникає об'єктивна необхідність використання тих понять і категорій, які б найбільш точно виражали сутність та зміст необхідних трансформацій. В умовах парадигми сталого розвитку вдосконалення систем управління, як правило, розглядається в контексті переходу від управління природоохоронною діяльністю до формування та реалізації систем «екологічного» управління [1; 2; 4; 5; 7; 8; 11; 19; 18]. При цьому наявні трактування останнього є досить різними за своїм змістом та сутністю.

Перш ніж перейти до аналізу наявних підходів, необхідно підкреслити, що існують певні вимоги до формулювання визначень понять [9; 10], зокрема: об'єктивність, чіткість, ясність, недопустимість визначення поняття через самого себе, змістова відповідність терміну та його визначення. Більше того, важливість використання вірно сформульованих визначень полягає у тому, що вони окреслюють предмети, охоплені певним поняттям, вирізняють їх від усіх інших, а також містять у концентрованому вигляді достатньо повну їхню характеристику, з якої можуть бути визначені й інші важливі особливості [9].

Ураховуючи вищенаведене, можна зробити висновок, що «екологічне управління» за своїм змістом повинно означати, перш за все, управління, сутнісні риси якого, уточнені у визначенні, мають відрізняти його від інших видів управління.

Із цих позицій розглянемо підходи деяких авторів до визначення терміну «екологічне управління».

Одним із «класичних» (зокрема, за поширенням у науковій та спеціальній літературі) є визначення, наведене у роботі [4]. Воно не надає чіткої та зрозумілої відповіді на питання щодо відмітних особливостей, які характеризують «екологічний» характер управління, оскільки змушує нас звертатися до авторського трактування «екологічної політики», здійснення якої становить мету такого управління та «екологічних цілей», які мають бути досягнуті у його результаті [4, с. 421]. Разом із тим авторами зроблено акцент на адміністративних та економічних методах і механізмах реалізації екологічного управління, що можна розглядати як характерну рису такого управління. Визначаючи «екологічні цілі», автори також застосовують прикметник «екологічний», додаючи його до традиційного визначення цілей, чим знову ж таки зводять нас у площину пошуку відповіді на те, що ж розуміється під «екологічним» [4, с. 421]. Більш сутнісно наповненим є визначення екологічної політики. Особливості, що вирізняють «екологічний» характер політики, судячи з даного визначення, полягають у тому, що офіційно затвержені «екологічні концепції, принципи, пріоритети, напрями діяльності ... визначають взаємовідносини суспільства, держави з природним середовищем» [4, с. 421]. Це визначення, на нашу думку, є занадто загальним, змістовно неясним оскільки, незрозумілим є, по-перше, які саме екологічні концепції і принципи та ін. (існує багато підходів до їх виокремлення, наприклад [17]), а по-друге, що слід розуміти під «визначає взаємовідносини суспільства, держави з навколишнім природним середовищем». У даному разі має місце об'єктивація взаємовідносин держави і природного середовища, які, беззаперечно, виокремлюються, але виключно як абстрактна категорія, матеріалізуючись певною мірою у формах організації та реалізації природогосподарської діяльності, ціннісного ставлення до об'єктів природного середовища з боку соціуму та ін. І зрештою, під час характеристики сутнісних особливостей «екологічності» управління, цілей та політики застосовується прикметник «екологічний» без додаткових роз'яснень щодо його значення. Це унеможлиблює однозначне сприйняття змісту даного поняття через наявність різних підходів до визначення терміну «екологія» [14; 16]. Отже, наведене визначення екологічного управління є за своїм змістом та сутністю недостатньо чітким та зрозумілим, надміру загальним, а його формулювання не повною мірою відповідає правилам визначення понять. Це, відповідно, ускладнює його адекватне використання в практиці управління. Подібний підхід, за якого екологічне управління сутнісно виокремлюється через указівку на «екологічність» складників визначення, зв'язок з «екологічною» політикою чи цілями є непоодиноким [2; 12; 13; 19].

Також деякі автори, розглядаючи «екологічне управління», зазначають, що його основним завданням є «створення передумов для сталого розвитку і життєдіяльності суспільства в умовах складної екологічної ситуації» [11, с. 152], що також не дає змоги визначити особливості «екологічного» характеру такого управління: є незрозумілим, чи зникне потреба в такому управлінні за відсутності «складної екологічної ситуації» та чим відрізняється це управління з погляду забезпечення передумов для сталого розвитку і життєдіяльності суспільства від економічного чи соціального управління.

Все ж таки, зважаючи на використання у більшості визначень прикметника «екологічний» без чіткої вказівки щодо його змісту, слід звернутися до визначення даного поняття виходячи, зокрема, з його етимології. Цілком виправдано, що «екологічний» – такий, що виходить (є похідним) з «екології». Сьогодні існує багато сутнісно різних визначень екології. Класичним є, зокрема, визначення її як «науки про взаємовідносини між живими організмами та середовищем їхнього існування» [14, с. 9–10; 16, с. 592]. Водночас виходячи з контексту, в якому вживається цей прикметник у досліджуваній сфері, доцільним є розгляд екологічного як того, що «стосується дослідження положення людини як виду та суспільства в екосфері планети, його зв'язків з екологічними системами та міри впливу на них» [16, с. 593]. При цьому слід зважати на те, що сукупність таких взаємозв'язків охоплює комплексний вплив антропогенних факторів на природу та природних факторів на здоров'я та господарство людини [16, с. 59], тобто є досить широкою та ємною категорією.

Як «процес постійного впливу суб'єктів управління (державні органи, економічні суб'єкти, громадськість) на об'єкти управління (особистість, колектив, технологічний процес, підприємство, територіальні одиниці, держава), спрямований, головним чином, на дотримання вимог природоохоронного законодавства, розроблення та реалізацію екологічних цілей, проектів та програм для досягнення оптимальних соціо-екологічних результатів за мінімізації економічних витрат», трактують «екологічне управління» у роботах [12; 13]. Це визначення також формує методологічну позицію автора в роботі [19]. У цьому визначенні на відміну від вищевказаних зроблено акцент на економічних аспектах процесу реалізації екологічного управління. При цьому зміст екологічного управління все ж обмежено сферою природоохоронного законодавства (виключаючи, наприклад, санітарне законодавство та законодавство про безпеку), а ступінь сприйняття та реалізації екологічних цілей та програм ставиться у залежність від інтересів економічних суб'єктів з їх орієнтацією на мінімізацію витрат. Зважаючи на те, що даний підхід більшою мірою акцентує увагу на природоохоронному аспекті з усієї сукупності соціо-природних взаємодій, можна говорити про те, що має місце неспівпадіння терміну «екологічне управління» та його визначення.

Під екологічним управлінням розуміють також «діяльність уповноважених суб'єктів, що ґрунтується на нормах права і спрямована на збереження довкілля у цілому та його окремих компонентів, зменшення техногенного навантаження на нього, забезпечення попередження негативного впливу на навколишнє природне середовище [1, с. 32]. Слід відзначити тут важливу особливість: у цьому визначенні предмет «екологічного», звужується до техногенних факторів, залишаючи поза увагою невиробничий вплив людини на природу, можливості здійснення природовідновлюваної діяльності, природооблаштування тощо.

Досить цікавим є трактування державного екологічного управління через розкриття змісту його головного завдання: утримання функціонування систем життєдіяльності в межах несучої ємності навколишнього природного середовища, тобто в межах його здатності витримувати певне максимальне антропогенне навантаження [8, с. 104]. Даний підхід відповідає змісту екологічних законів [14; 17], разом із тим можливості вироблення

практичних механізмів реалізації такого екологічного управління є дещо обмеженими через відсутність конкретних оцінок несучої ємності та максимально можливого антропогенного навантаження, та й навряд чи можуть бути реалізовані на рівні окремої держави.

Зрештою, слід також додати, що, під час визначення понять «екологічне управління» та «екологічна політика» у вітчизняних наукових дослідженнях [8; 18] використовують метод аналогій шляхом звернення до англійської літератури із цього питання. Аналіз наукової [21; 22; 24; 25; 27] та фахової [23; 26] англійської літератури свідчить про те, що в англійській мові використовуються обидва терміни: *ecological* (екологічний) та *environmental* (пов'язаний із навколишнім середовищем). При цьому стосовно управління та політики все ж використовують прикметник *environmental*, а не *ecological*. Зокрема, відповідна політика ЄС має назву *Environmental* [23] і хоча не є настільки широко сформульованою порівняно з українською «екологічною» версією [6], втім, містить чітко визначені принципи превентивності, ліквідації забруднення у джерелі, «забруднювач платить» та характеризується все ж таки більшою ефективністю. Тут також слід додати, що, наприклад, в «Словнику природокористування та охорони природи» [26] за редакцією К. Парка та М. Еллебі, виданому у 2012 р., наявні терміни «політика», «програма», «менеджмент» із прикметником *environmental*, тоді як із прикметником *ecological* – відсутні.

Результати досліджень західних науковців і закордонний досвід певною мірою також пояснюють появу терміну «екологічний менеджмент», що подекуди розглядається як синонім «екологічного управління». Як зазначається, «екологічне управління й екологічний менеджмент можна визначити як комплексну різнобічну діяльність, спрямовану на реалізацію екологічних цілей проектів і програм» [8, с. 90]. Разом із тим, за твердженням авторів цитованої роботи, для екологічного менеджменту характерним є поглиблення, розширення і розвиток низки функцій і дій, «що в традиційному екологічному управлінні реалізуються поверхово і формально, наприклад у частині обґрунтування екологічної політики і зобов'язань, організації зовнішньої екологічної діяльності, перегляду й удосконалення системи стимулів» [8, с. 90]. Отже, з даного визначення можна зробити висновок, що без становлення системи екологічного менеджменту екологічне управління у цілому є недостатньо дієвим, постаючи як певний набір декларацій. І саме екологічний менеджмент здатен забезпечити «усвідомлену зацікавленість ресурсокористувачів у виборі найбільш ефективних управлінських рішень у сфері природокористування як на макро-, так і на мікрорівні» через сукупність адміністративно-командних і ринкових важелів і стимулів [8, с. 90]. Як зазначають автори, цей термін у західній практиці поширюється лише на рівень підприємства. З огляду на це, його використання для позначення діяльності в масштабах регіону та (або) країни все ж таки є дещо дискусійним, хоча з уведенням у розгляд екологічного менеджменту акцентується зв'язок економіки та екології.

Ураховуючи наявність значної кількості визначень, що розкривають зміст екологічного управління через екологічну політику, необхідним є також дослідження змісту останньої.

Так, у монографії [7] науковці у сфері державного управління трактують екологічну політику як «комплекс засобів і заходів, спрямованих суспільством і державою на охорону та оздоровлення довкілля, ефективне поєднання природокористування і природоохорони та забезпечення нормальної життєдіяльності громадян», розглядаючи її в нормативному та регуляційному вимірах і зводячи останній лише до «конкретних дій у сфері охорони навколишнього середовища». При цьому відзначається, що метою такої політики є збалансування запитів людини і природи «шляхом планомірного формування навколишнього середовища, якість якого забезпечила б можливість сталого розвитку суспільства» [7, с. 9]. За такого підходу, по-перше, зміст визначення (дії у сфері охорони навколишнього середовища) є вужчим за поняття, що розкривається, а з іншого боку, є сумнівною сама можливість «планомірного формування навколишнього середовища» (під яким, судячи з контексту, розуміється природне середовище) як інструменту збалансування запитів людини та можливостей природи. Так, ученими неодноразово наголошено на «утопічності амбіційних планів щодо створення керованого навколишнього середовища» [3] та доведено, що «керувати люди будуть не природою, а передусім собою» [17]. Важливо також підкреслити, що поняття оптимальності використання ресурсів, яке використовується для характеристики головної цілі екологічної політики [7, с. 9] є досить суб'єктивним, але об'єктивними є природні обмеження, на тлі яких повинна бути оптимізована природогосподарська діяльність. Також у визначенні автора «екологічна політика – особлива сфера управління розвитком суспільства і його взаємовідносинами з природою» [7, с. 122–123] ця категорія зводиться до чогось занадто універсального, що не дає змоги чітко визначити точки дотику з економікою, соціальною політикою тощо.

Особливістю екологічної політики є «використання найбільш ефективних методів реалізації практичних заходів у різних сферах діяльності для досягнення цілей, що визначені в міжнародних стандартах якості довкілля [8, с. 39]. У такому контексті складається враження, що екологічна політика об'єднує у собі найбільш ефективні методи, тоді як інші політики цим не характеризуються, що є досить дискусійним. Разом із тим багатогранна сфера реалізації екологічної політики є безсумнівною.

Все ж, незважаючи на наявність суттєвих розбіжностей у трактуванні поняття «екологічне управління», неоднозначність та подекуди дискусійність окремих підходів, науковці єдині у визнанні того, що в умовах парадигми сталого розвитку управління природоохоронною діяльністю вичерпало себе, а на зміну йому мають прийти якісно нові підходи до управління соціо-економічними системами, засновані на розумінні взаємовідносин останніх із природною системою [1–5; 7; 8; 11–14; 17–20; 21; 22; 24; 25; 27].

Автори роботи [21] відзначають, що дії на шляху до сталого розвитку слід розробляти виходячи з того, що конкуренція між капіталами, за певних політичних умов, може бути спрямована на досягнення еко-ефективності заходів із попередження забруднення у виробничо-технологічних процесах та навіть процесах споживання, а екологічні чинники мають бути перетворені з критикуючого коментатора, що знаходиться поза межами соціальних процесів, на критичного, але незалежного учасника процесів розвитку, націлених на екологічну трансформацію. Необхід-

ними є сутнісні трансформації державної політики, зокрема: від виправної та реактивної до превентивної; від домінуючої та занадто регулюючої до політики, що створює сприятливі умови та контекст для екологічно прийнятної практики господарювання та споживання. Держава повинна створювати умови та стимулювати соціальну саморегуляцію як через економічні механізми, так і через публічну сферу громадських груп, НГО та організацій споживачів [21, с. 61].

Отже, важливим у забезпеченні екологічно орієнтованих трансформацій є осмислення, чітке усвідомлення та визнання значення і ролі економічного чинника в екологічній проблематиці.

Виокремлення економічного аспекту проблеми пов'язане передусім із характером взаємодій у системі «людина – природа». Як зазначає М.Ф. Реймерс, така система існує передусім як система взаємозв'язків, типякої – «споживач – ресурси» [17]. Матеріалізованою формою взаємодій людини та природи виступає господарська діяльність [18], а історична зміна форм господарювання викликана змінами в природі, і навпаки [17], відображаючи характер еколого-економічних відносин.

Отже, сучасні дослідження механізмів вирішення проблем соціо-природних взаємодій у суспільно-економічних системах мають міждисциплінарний характер і виходять із розуміння економіки як частини більшого – природи [14; 17; 22]. Основним предметом досліджень при цьому, зокрема в рамках екологічної економіки [22, с. 3], є сукупність еколого-економічних взаємодій, досліджених у просторово-часовому та структурному аспектах [22, с. 3]. Глобальною метою є досягнення сталості еколого-економічної системи, що поєднує у цілісну сукупність проблематику традиційної економіки, екології, економіки ресурсів та економіки природокористування на засадах рівноважливості та взаємозв'язаності [22, с. 5].

Виходячи з того, що еколого-економічні відносини є впорядкованою системою норм і правил організації взаємодій між економічною та екологічною підсистемами, трансформація еколого-економічних відносин постає як процес кардинальних перетворень у системі цих взаємозв'язків. Це передбачає цілеспрямований перегляд правил і норм взаємодії, виду й форм інституціональної організації зв'язків на засадах дотримання принципів сталого екологічно збалансованого розвитку [20]. При цьому, на нашу думку, істотно змінюватися мають форми господарювання, виробничі процеси та відносини. У наведеному визначенні розкриваються потенціал та вектор керованості еколого-економічних відносин, сутнісно відображаючи масштаб та зміст управлінської діяльності відносно них.

Також слід визнати, що в умовах парадигми сталого розвитку екологічне бачення виступає домінантою суспільних відносин. Так, ефективність політики у сфері взаємодій соціальної системи з навколишнім середовищем значною мірою залежить від специфічних соціальних конструкцій, сформованих відносно класу цих проблем, адже соціальний та інституційний контексти реалізації політики значною мірою співвизначають її зміст [24, с. 6]. Отже, слід визнати необхідність формулювання на національному рівні екологічної політики як сукупності ціннісних настанов, зміст яких визначається законами екології, взаємодії природи та суспільства та ін., яка, втім, має бути реалізована у взаємозв'язаних процесах соціально-екологічного [25; 27] та еколого-економічного управління [18].

Зокрема, А. Садеков указує, що екологічне управління пов'язане з постановкою завдань, включаючи обмеження та рамкові умови їхньої реалізації, а еколого-економічне – дає змогу обрати найбільш ефективні шляхи їх реалізації, орієнтуючи на розвиток екологічного виробництва та екологічної культури [18, с. 56]. Це, на думку автора, визначає доцільність використання даного підходу все ж таки на рівні підприємства. Разом із тим, зважаючи на те, що еколого-економічне управління є засобом інтеграції екологічної проблематики в господарську політику [18, с. 58–59], що, власне, і становить зміст національної екологічної політики [6], цей підхід може бути використаний для позначення діяльності відносно соціо-економічних систем різних рівнів ієрархії.

Отже, більш конкретно еколого-економічне управління можна розглядати як тип управління, який зосереджується на системі еколого-економічних відносин, що розглядається з позицій їхніх форм, змісту, організації та взаємозв'язку для забезпечення оптимального функціонування та розвитку соціо-економічних систем на тлі природних обмежень. Еколого-економічне управління постає як змістовна форма реалізації сукупності ціннісних настанов суспільства щодо природи в господарській діяльності у процесі досягнення цілей сталого розвитку. При цьому суспільні цінності та настанови, що становлять основу для формування системи та механізмів еколого-економічного управління, повинні розглядатися та формуватися у контексті сталого розвитку як сучасної наукової парадигми.

Суттєвим також є те, що оптимальність функціонування та розвитку соціо-економічних систем слід досліджувати в контексті соціальної природи цілей розвитку – забезпечення добробуту та благополуччя населення у всій повноті чинників, що його формують: задоволення матеріально-духовних потреб, придатне для життєдіяльності природне середовище та ін.

Висновки. Поширені сьогодні як у науковій літературі, так і в політичних документах поняття «екологічна політика» та «екологічне управління» не мають однозначного трактування. Загальність, недостатня конкретність, нечіткість, неоднозначність підходів до визначення цих понять, певна відірваність їхнього змісту від економічної та соціальної проблематики призводять до поставлення екологічних питань як другорядних. Це унеможливує вироблення зрозумілих, дієвих та ефективних механізмів управління соціо-економічними системами у сфері взаємодій із навколишнім природним середовищем відповідно до принципів сталого розвитку. Отже, необхідним є формування та розвиток еколого-економічного управління, що зосереджує увагу на системі взаємовідносин економіки та природи як частини і цілого в аспекті споживання та обміну речовинно-енергетичними та інформаційними потоками. При цьому запропонований термін є більш конкретним та відповідає за змістом описуваному явищу.

З погляду розвитку еколого-економічного управління важливим є проведення подальших досліджень щодо параметричного простору, в якому має бути відображена вся повнота та комплексність еколого-економічних відносин. Ці параметри повинні забезпечувати можливості для аналізу, контролю, моніторингу, оцінки і моделювання еколого-економічних взаємодій.

Список використаних джерел:

1. Бригадир І.В. Правовідносини у сфері екологічного управління як частина предмету правового регулювання екологічного права / І.В. Бригадир // Форум права. – 2013. – № 4. – С. 31–35.
2. Величко О.М. Екологічне управління : [навч. посіб.] / О.М. Величко, Д.В. Зеркалов. – К. : Наук. світ, 2001. – 193 с.
3. Данилов-Данильєв В.И. Перед главным вызовом цивилизации. Взгляд из России / В.И. Данилов-Данильєв, К.С. Лосев, И.Е. Рейф. – М. : ИНФРА-М, 2005. – 224 с.
4. Екологічне управління : [підручник] / В.Я. Шевчук, Ю.М. Саталкін, Г.О. Білявський [та ін.]. – К. : Либідь, 2004. – 432 с.
5. Жарова Л.В. Екологічна політика: сучасний стан, проблеми та перспективи / Л.В. Жарова // Економіка природокористування і охорони довкілля : зб. наук. праць. РВПС України НАН України. – К., 2009. – С. 46–52.
6. Закон України «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 р» від 21 грудня 2010 р. № 2818-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.
7. Заржицький О.С. Актуальні проблеми правового забезпечення екологічної політики України (теоретичні аспекти) : [монографія] / О.С. Заржицький. – Д. : Національний гірничий університет, 2012. – 200 с.
8. «Зелена» економіка крізь призму трансформаційних зрушень в Україні / Б.В. Буркинський, Т.П. Галушкіна, В.Є. Реутов. – Одеса : ПІРЕЕД НАН України ; Саки : Фенікс, 2011. – 348 с.
9. Ивин А.А. Логика : [учебник для гуманитарных вузов] / А.А. Ивин. – М. : ФАИР-ПРЕСС, 1999. – 320 с.
10. Кондаков Н.И. Логический словарь-справочник / Н.И. Кондаков ; 2-е изд. – М. : Наука, 1975. – 720 с.
11. Кравцова Л.А. Сталий розвиток як ключова домінанта регіонального екологічного управління / Л.А. Кравцова // Економічні інновації. – 2012. – Вип. 48. – С. 150–157.
12. Лапин Е.В. Экологический менеджмент на промышленном предприятии : дис. ... канд. эк. наук : спец. 08.08.01 / Е.В. Лапин. – Сумы : СумГУ, 1991. – 185 с.
13. Лук'янихіна О.А. Екологічний менеджмент в системі територіального управління : автореф. дис. ... канд. ек. наук : спец. 08.08.01 / О.А. Лук'янихіна. – Суми : СумДУ, 2002. – 19 с.
14. Одум Ю. Основы экологии / Ю. Одум. – М. : Мир, 1975. – 740 с.
15. Оцінка виконання Стратегії державної екологічної політики України на період до 2020 року та Національного плану дій з охорони навколишнього природного середовища на 2011–2015 роки (проект). – Київ, 2014. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://greenmind.com.ua/>.
16. Реймерс Н.Ф. Природопользование: Словарь-справочник / Н.Ф. Реймерс. – М. : Мысль, 1990. – 637 с.
17. Реймерс Н.Ф. Экология (теории, законы, правила принципы и гипотезы) / Н.Ф. Реймерс. – М. : Россия Молодая, 1994. – 367 с.
18. Садеков А.А. Механізми еколого-економічного управління підприємством : [монографія] / А.А. Садеков. – Донецьк : ДонДУЕТ ім. М. Туган-Барановського, 2002. – 310 с.
19. Скороход І.С. Удосконалення регіонального екологічного управління в Україні / І.С. Скороход // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Економіка і менеджмент. – 2016. – Вип. 20. – С. 65–68.
20. Шубалий О.М. Теоретичні засади трансформації системи еколого-економічних відносин за синергетичним підходом / О.М. Шубалий // Економіка природокористування і охорони довкілля : зб. наук. праць. – 2016. – С. 53–60.
21. Buttel F.H. Ecological modernization as social theory / F.H. Buttel // Geoforum. – 2000. – № 31. – Р. 57–65.
22. Costanza R. Goals, agenda and policy recommendations for ecological economics / R. Costanza, H. Daly, J. Bartholomew // Ecological Economics: The Science and Management of Sustainability. – Columbia Univ. Press, 1991. – Р. 1–20.
23. Environment policy: general principles and basic framework [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.europarl.europa.eu/>.
24. Hajer Maarten A. (2005) The Politics of Environmental Discourse: Ecological Modernization and the Policy Process / Maarten A. Hajer. – Clarendon Press, 1995. – 332 p.
25. Mol Arthur P.J. The environmental movement in an era of ecological modernization / Arthur P.J. Mol // Geoforum. – 2000. – № 31. – Р. 45–56.
26. Park Chris. Dictionary of environment and conservation / Chris Park, Michael Allaby. – 2 ed. – Oxford University Press, 2012. DOI: 10.1093/acref/9780198609957.001.0001.
27. Smith A. The politics of social-ecological resilience and sustainable socio-technical transitions / A. Smith, A. Stirling // Ecology and Society. – 2010. – № 15(1):11 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ecologyandsociety.org/vol15/iss1/art11/>.

Коблянская И. И.

Сумский национальный аграрный университет

УПРАВЛЕНИЕ СОЦИО-ЭКОНОМИЧЕСКИМИ СИСТЕМАМИ В СФЕРЕ ВЗАИМОДЕЙСТВИЙ С ОКРУЖАЮЩЕЙ ПРИРОДНОЙ СРЕДОЙ: ТЕРМИНОЛОГИЧЕСКИ-ПОНЯТИЙНЫЙ АСПЕКТ**Резюме**

В статье исследованы и проанализированы методические подходы к трактовке понятий «экологическое управление», «экологическая политика» и связанных с ними терминов. Подчеркнута необходимость формирования и развития эколого-экономического управления в сфере взаимоотношений человека и природы в условиях парадигмы устойчивого развития. Предложено определение эколого-экономического управления.

Ключевые слова: экологическое управление, экологическая политика, эколого-экономическое управление, эколого-экономические отношения.

Koblianska I. I.

Sumy National Agrarian University

MANAGEMENT OF SOCIO-ECONOMIC SYSTEMS IN THE FIELD OF INTERACTIONS WITH NATURE: TERMINOLOGICAL AND CONCEPTUAL ASPECTS**Summary**

In the article the methodical approaches to the interpretation of "ecological management", "ecological policy" and related terms were researched and analyzed. The necessity of formation and development of the ecological-economic management in the sphere of relations between man and nature on the background of sustainable development paradigm was emphasized. The definition of the ecological-economic management is proposed.

Keywords: ecological management, ecological policy, ecological-economic management, ecological-economic relations.